

Copyright © 2020 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2020 • 8(Özel Sayı) • 75-90

ISSN 2147-8473

Başvuru | 31 Mayıs 2020

Kabul | 25 Aralık 2020

Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılıklarının İncelenmesi

*Özge Sanem Özateş Gelmez**

Öz

Amaç: Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının ergenler arasında giderek yaygınlaşması, fırsatlar kadar riskleri de beraberinde getirmektedir. Söz konusu gelişmenin ergenler açısından ortaya çıkarttığı sorunların başında siber zorbalık gelmektedir. Siber zorbalıkla mücadelenin en etkili adımı, bu konuda duyarlılığın geliştirilmesidir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, ortaokul yedinci ve sekizinci sınıfa devam eden öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesidir.

Yöntem: 217 ortaokul öğrencisiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, araştırmacı tarafından hazırlanan sosyodemografik sorulardan oluşan anket ile Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği uygulanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin, frekans ve yüzdelerin yanı sıra öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini cinsiyet ve sınıf değişkenleri bazında karşılaştırmak amacıyla bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır.

Sonuçlar: Araştırmaya katılan öğrencilerin %96.3'ünün cep telefonu kullandığı ve cep telefonlarının %84.3 oranıyla internete girmek için kullanıldığı ortaya çıkartılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının yüksek düzeyde ($X= 30.2$) olduğu, kız öğrencilerin duyarlılık düzeylerinin erkek öğrencilere göre anlamlı oranda yüksek olduğu, yedinci sınıfa devam eden öğrencilerin duyarlılıklarının, sekizinci sınıfa devam eden öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Öneriler: Siber zorbalıkla mücadele için geliştirilecek çalışmaların planlanmasından, uygulanmasına kadar her aşamasına ergenlerin dahil edilmeleri gerekmektedir. Okullarda kişiler arası ilişkilerde nasıl davranılması gerektiğini tartışmaya açacak etik eğitiminin, bilgi ve iletişim teknolojilerinin akıllıca kullanımının alışkanlığa dönüştürülmesini sağlayacak mikro ve mezo düzeyde sosyal hizmet uygulamalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ergenlerin yanı sıra öğretmenler ve ailelerle de çalışmalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Ergenlik, Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Okul Sosyal Hizmeti.

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, sanemozge@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5990-4480>

Abstract

Purpose: The widespread use of information and communications technologies (ICT) among adolescents brings both opportunities and risks. Cyberbullying is a serious problem for middle-school adolescents. The most effective step in combating cyberbullying is to develop a sensibility to it. The aim of this study, therefore, is to analyze middle school students' sensibility to cyberbullying.

Methods: A total of 217 middle school students were administered a questionnaire consisting of socio-demographic questions in addition to the Cyberbullying Sensibility Scale during this research.. The resulting data were then analyzed using descriptive statistics and an independent sample t- test.

Results: A total of 96.3% of the students were found to use mobile phones. Most of the students (84.3%) stated that they used their mobile phones to connect to the Internet. The findings indicate that the students are highly sensitive to cyberbullying ($X = 30.2$), that female students are significantly more sensitive than their male counterparts, and that seventh-grade students were more sensitive than eighth-grade students.

Recommendations: Middle-school adolescents should be included in all stages of any policies developed against cyberbullying. It is necessary to practice micro- and mezzo-level social work to make more informed use of ICT, and ethics education should be carried out to allow for discussion on how students should behave in their in-school interpersonal relationships. Families and teachers should also be included.

Keywords: Cyberbullying, Adolescence, Information and Communication Technology, School Social Work

Giriş

Siber zorbalık, çevrimiçi iletişimin son yıllarda gitgide yaygınlaşmasıyla birlikte dünya çapında yaşanan bir sorun haline gelmiştir. Literatürde siber zorbalığı 2000'li yılların başında ilk kez tanımlayan kişi olarak kabul gören Bill Belsey'e (2019) göre siber zorbalık, "başkalarına zarar vermeyi amaçlayan bir birey ya da grup tarafından kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca bir davranış sergilemek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içerir." Siber zorbalık, cep telefonları ve internet gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı kısa mesajlar (sms), multimedya mesajları (mms), anlık mesajlaşma (im), forumlar, sosyal ağlar, kişisel web siteleri, elektronik posta, sohbet odaları, bloglar gibi araçlarla gerçekleştirilen tacizlerdir (Arıca ve diğerleri, 2008, s. 253; Belsey, 2019; Burgess-Proctor, Patchin ve Hinduja, 2009, s. 163). Sosyal ilişkiler için yeni ve tehlikeli bir dinamik olarak görülen siber zorbalık sözlü taciz, alay, lakap takma, söylenti ya da yalan haber yayma, hakaret ve tehdit gibi elektronik olarak iletilen geleneksel zorbalık davranışlarının yanı sıra geleneksel zorbalıktan ayrılan, sanal ortamlara özgü zarar verici eylemleri de içerebilir (Borges Bottino, Bottino, Regina, Correia ve Ribeiro, 2015, s. 473; Burgess-Proctor ve diğerleri, 2009, s. 163; Nixon, 2014, s. 143).

Siber zorbalık, geleneksel zorbalık biçimleri gibi insan ilişkileri, güç ve kontrolle ilgilidir. Zorbalık eylemini gerçekleştirenler, kendilerinden daha zayıf olduğunu düşündükleri kişiler üzerinde güç oluşturmaya ve kontrol sağlamaya çalışmaktadırlar. Siber zorbalığı farklı kılan ise zorbalık eyleminin yönlendirildiği kişilere ulaşmanın daha kolay olmasının yanında eylemlerini gerçekleştirenlerin, internetin sağlayabileceği anonimlikten faydalanarak zarar verici eylemlerini hızla, çok geniş bir kitleye iletebilmeleridir (Suzuki, Asaga, Sourander, Hoven ve Mandell, 2012, s. 28). Siber zorbalık eylemlerini gerçekleştirenlerin tespit edilmesi genellikle zor olduğu için zarar verici eylemleri gerçekleştirenler, bu eylemlerinin sonuçlarına dair genellikle somut bir geri bildirim almazlar ve cezalandırılmaktan korkmazlar (Belsey, 2019). Dolayısıyla kasıtlı yapılması, tekrarlanması, güç dengesizliği (Šléglová ve Cerna, 2011), aleniyeti ve hızla yaygınlaşması (Fahy ve diğerleri, 2016, s. 502) siber zorbalığın ayırt edici özellikleri arasında öne çıkmaktadır.

2000'li yıllarla birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi sosyal ilişki biçimlerini de önemli ölçüde değiştirmiştir (Suzuki ve diğerleri, 2012, s. 27). Siber zorbalık, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmiş olduğu ülkelerde ortaya çıkan sosyal bir sorun olarak kabul edilmektedir (Heirman ve Walrave, 2012, s. 618). Gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin, sosyal ilişki biçimlerinde yarattığı değişimden en çok etkilenen nüfus grupları arasında ise gençler yer almaktadır. Örneğin, Belsey (2019) mobil ve kablosuz internet erişiminin yaygınlaşmasıyla gelişen yeni iletişim biçimlerinin yetişkinler tarafından daha az bilinmesine ve kontrol edilebilmesine karşın gençler tarafından sıklıkla ve kolaylıkla kullanılabilir olması bakımından siber zorbalığın gençler açısından her zaman ve her yerde ortaya çıkabilecek bir sorun olduğunun altını çizmektedir. Borges Bottino ve diğerleri (2015, s. 464) ise siber zorbalığı, internet ve cep telefonu kullanım yoğunlukları giderek artan ergenler açısından endişe verici yeni bir şiddet biçimi olarak nitelendirmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ergenliğin çocukluk ve yetişkinlikten farklı gelişim süreçlerine sahip olmasının yanında, dijital medya ve sosyal ağlara erişimin de içinde yer aldığı sosyal değişimlerden etkilenme düzeyleri bakımından politika, program ve uygulamalarda ayrıca dikkate alınması gereken bir nüfus grubunu oluşturduğunun altını çizmektedir (WHO, 2014). Ergenlerin sosyal medya sitelerinin aktif kullanıcıları oldukları ve teknolojiyi kullanma becerileri göz önüne alındığında, bu çağın ergenliğini yalnızca gelişimsel açıdan farklı bir dönem olarak tanımlamak oldukça yetersiz kalacaktır. Zira bir yandan ebeveynler tarafından sürekli rehberliğe ihtiyaç duyan bir yaş grubunda olmamaları, diğer yandan davranış ve sonuçlar arasındaki ilişkiyi tam olarak görememe ya da anlayamama olasılıkları, çocuklar ve yetişkinlerle karşılaştırıldığında ergenleri daha savunmasız kılmaktadır (Ang, 2015, s. 36).

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanım yaşının giderek düşmesi, eğitim, eğlence, etkileşim gibi pek çok alanda ortaya çıkan yeni fırsatlara daha küçük yaşlarda erişim imkanı sunmaktadır. Böylece ergenler arasında da olumlu sosyal ilişkilerin kurulduğu

yeni mecralar ortaya çıkmaktadır. Ancak bu yeni sanal mecralarda, siber zorbalıkların sıklıkla yaşandığı da göz önünde bulundurulmak zorundadır (Baştürk Akca, Sayımer ve Ergül, 2015, s. 71-72).

Siber zorbalığın, özellikle ortaokul dönemindeki ergenler arasında oldukça yaygın yaşanan bir sorun olduğu söylenebilir (Mirsky ve Omar, 2015, s. 37; Odacı ve Berber Çelik, 2018, s. 1176). Siber zorbalık eylemlerine maruz kalan bu yaş grubundaki ergenler genellikle maruz kaldıkları zorbalığı, bu eylemlerin daha da kötüleşeceği kaygısıyla başkalarına, bilhassa yetişkinlere anlatmaktan kaçınabilirler. Bu kaçınma davranışının altında yetişkinlerin aşırı tepki göstereceği ve internet erişimini, cep telefonu ya da bilgisayar kullanımını kısıtlayabilecekleri kaygısı yatmaktadır. Bu tür bir kısıtlama bu yeni sosyal ilişki biçimlerinden en çok etkilenen bu nüfus grubu tarafından sosyalleşememe, akranlarıyla iletişim kuramama ve dışlanma olarak yorumlanmaktadır (Belsey, 2019).

Konuyla ilgili yapılan araştırmalar da, ergenler arasında siber zorbalık eylemlerini gerçekleştirme ve maruz kalma oranlarının yüksekliği bakımından, bu yaş grubuna mercek tutulmasının önemini ortaya koymaktadır. Türkiye’de siber zorbalığa uğrama ve baş etme stratejilerini ortaya çıkartmak üzere Arıca ve diğerleri (2008) tarafından 269 ortaokul öğrencisi ile gerçekleştirilen araştırma sonucunda ortaokul öğrencilerinin %35.7’sinin siber zorbalık eylemleri gerçekleştirdiği, %23.8’inin ise bu eylemlerin mağduru olduğu sonucuna varılmıştır. Buelga, Cava ve Musitu (2010) tarafından İspanya’da 2001 ortaokul öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilen araştırmada ergenlerin %24.6’sının son bir yıl içinde cep telefonuyla, %29’unun ise internet üzerinden siber zorbalığa uğradığı sonucuna ulaşılmıştır. İngiltere’de ergenler arasında siber zorbalık ve geleneksel zorbalığın yaygınlığını ortaya çıkartma amacıyla 120.115 öğrenciyle gerçekleştirdikleri araştırmada Przybylski ve Bowes (2017, s. 25) ise her beş ergenden birinin zorbalığa maruz kaldığı, bu ergenlerin yaklaşık üçte birinin son birkaç ay içinde düzenli olarak zorbalığa uğradığı, yirmi beş ergenden birinin ise düzenli biçimde siber zorbalığa uğradığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2013 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 11-15 yaşları arasında cep telefonu kullanımının %37.9, internet kullanımının ise %65.1 gibi oldukça yüksek oranlara olduğunu ortaya çıkartmıştır. Aynı araştırmada 06-15 yaş grubundaki çocukların %24.4’ünün kendi kullanımına ait bilgisayara, %13.1’inin ise cep telefonuna sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yaş grubunun %38.2’sinin haftada iki saate kadar, %47.4’ünün üç ile on saat arasında, %11.8’inin on bir ile yirmi dört saat arasında %2.6’sının ise yirmi dört saatin üzerinde internet kullandığı görülmüştür. Söz konusu nüfus grubunun interneti en çok %84.8 ile ödev veya öğrenme, %79.5 ile oyun oynama, %56.7 ile bilgi arama, %53.5 ile sosyal medya ağlarına katılma amacıyla kullandıkları tespit edilmiştir. Cep telefonu kullanım amaçları arasında ise ilk sırayı %92.8 ile konuşma alırken, bunu %66.8 ile oyun oynama, %65.4 ile mesajlaşma ve %30.7

ile internete girme takip etmektedir. Dolayısıyla ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanım yoğunlukları göz önünde bulundurularak, 2008 yılında Arıca ve arkadaşlarının yaptığı araştırmadan bu yana siber zorbalığın ergenler açısından hala güncelliğini koruyan bir sorun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kaldı ki Salı, Başak ve Akca tarafından 2015 yılında, Türkiye'deki yedi farklı bölgede, yedinci ve sekizinci sınıfa devam eden 1400 ortaokul öğrencisiyle gerçekleştirilen araştırmada siber zorbalığın, ergenler arasında yaygın biçimde yaşanan bir sorun olduğu ortaya konulmuştur (Salı, Başak ve Akca, 2015, s. 121). Aynı yıl Ankara'daki ortaokulların yedinci ve sekizinci sınıflarından öğrencilerle yapılan bir başka araştırmada öğrencilerin çoğunluğunun evlerinde internet bağlantılı bilgisayar bulunduğu, önemli bir kısmının gün içinde en az bir defa sosyal paylaşım sitelerine eriştiği, %24'ünün siber zorbalık veya siber mağduriyet durumuna dâhil olduğu belirlenmiştir (Baştürk Akca ve diğerleri, 2015, s. 71). Taştekin ve Bayhan tarafından 2018 yılında 14-17 yaşları arasında 895 gençle yapılan araştırmada ise ergenlerin %80.1'inin her gün internet kullandığı, yalnızca %0.6'sının interneti hiç kullanmadığı sonucu ortaya çıkartılmıştır (Taştekin ve Bayhan, 2018, s. 26). Araştırmayla siber zorbalık yapma oranının %59.4, siber mağduriyet yaşama oranının ise %63.4 olduğu görülmüş, araştırmaya katılan ergenlerin yalnızca %30.5'inin bunların herhangi birine dahil olmadığı bildirilmiştir (Taştekin ve Bayhan, 2018, s. 29).

Çevrimiçi iletişim ergenler için psikososyal gelişim ve yakın ilişkilerin inşası bakımından birçok fırsat sunmakla birlikte, siber zorbalığa maruz kalmanın gençler üzerinde pek çok olumsuz etkisi olduğu yadsınamaz (Borges Bottino ve diğerleri, 2015, s. 464). Geleneksel zorbalığın yarattığı sonuçlarla benzerlik göstermekle birlikte, siber zorbalığın olumsuz sonuçları gençlerin psikolojik ve duygusal iyilik halleri üzerinde daha belirgin ve uzun süreli olabilmektedir (Suzuki ve diğerleri, 2012, s. 33). Siber zorbalığın ergenlerin sağlığı ve iyilik hali için büyük bir tehdit oluşturduğunu ve ergenler açısından uluslararası bir halk sağlığı sorunu haline geldiğini vurgulayan Nixon (2014, s. 143), siber zorbalığa maruz kalan ergenlerin depresif duygulanım, yalnızlık ve somatik semptom bozuklukları yaşadığının altını çizmiştir. Literatürde yer alan pek çok çalışmada da siber zorbalığa uğrayan gençlerin yaşadıkları yoğun stres ve kaygı nedeniyle akran grubu arasında ve okulda kurdukları ilişkileri ile öğrenim süreçlerinin olumsuz etkilendiği, duygusal ve davranışsal sorunlar yaşadıkları, madde kullanımı, intihar düşüncesi ve intihar girişimi riskinin arttığı vurgulanmaktadır (Borges Bottino ve diğerleri, 2015, s. 464; O'Moore ve diğerleri, 2013, s. 3; Suzuki ve diğerleri, 2012, s. 27-28;).

Heirman ve Walrave (2012) Belçika'da 1042 ortaokul öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdikleri araştırmada bilgi ve iletişim teknolojilerinin siber zorbalığın nedeni olmadığını, siber zorbalığın temel nedeninin ergenlerin söz konusu teknoloji ürünlerini antisosyal bir şekilde kullanmaları olduğunu saptamışlardır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin

kötüye kullanımının ergenler üzerinde yıkıcı etkilere sahip olduğu gerçeğiyle birlikte, prososyal kullanımının ise ergenlerin zihinsel gelişimlerini ve iyilik hallerini geliştirdiğine dikkati çekmişlerdir (Heirman ve Walrave, 2012, s. 618). Dolayısıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinin bilinçli kullanımı, bu teknolojilerin sağlayacağı faydalardan azami düzeyde yararlanmayı sağlarken kötüye kullanım sonucu oluşması muhtemel olumsuz etkileri de ortadan kaldıracaktır.

Siber zorbalık eylemlerinin azaltılabilmesi için bilgi ve iletişim teknolojileri kullanıcılarının siber zorbalığa dair farkındalığa sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla siber zorbalığa karşı alınabilecek başlıca önlem, bilgi ve iletişim teknolojilerinin bilinçli kullanımı anlamına gelen siber zorbalığa karşı duyarlı olmaktır (Kılınç ve Gündüz, 2017, s. 262-263; Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin, 2014, s. 191). Bu anlamda siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, “internet, cep telefonu gibi siber araçların kullanımı esnasında zorbaca eylemlere maruz kalmaya yol açabilecek davranışlardan uzak durma, bu türlü tehditlerin varlığından haberdar olma ve tedbir alma, tehdit oluşturabilecek uyarıcıları fark etmeye yönelik dikkati yüksek tutma davranışları” olarak tanımlanmaktadır (Tanrıkulu’dan aktaran Tanrıkulu, Kınay ve Arıca, 2013, s. 40). Dolayısıyla siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber zorbalık ile başa çıkmada ve sanal ortamlardaki güvenliğin sağlanmasında önemli bir adım olarak görülmektedir (Doğan, Çaka ve Şahin, 2016, s. 518).

Siber zorbalığın ergenler açısından büyük bir risk olduğu gerçeğinden hareket eden bu çalışma, ergenlerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarını ortaya çıkartacak araştırmaların yapılması gerekliliği üzerine kurulmuştur. Siber zorbalığın daha büyük bir sorun haline gelmesinin önlenmesi, ergenler arasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin kötüye kullanımının azaltılıp bilinçli kullanımın bir alışkanlık haline getirilmesiyle mümkün olabilecektir. Bu bakımdan ergenlik döneminin başladığı yaş aralığıyla örtüşen örgün öğretim düzeyi olan ortaokullarda öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının tespit edilmesi oldukça önemlidir. Zira bu tespit üzerinden, ergenler açısından sanal ortamda ortaya çıkabilecek olası riskleri ve fırsatları tartışmaya açmak ve siber zorbalıkla mücadele için öneriler geliştirmek mümkün olabilecektir. Gerçekleştirilen bu araştırmayla ortaokul yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Araştırmaya katılan ergenlerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri nedir?
- Öğrencilerin cinsiyetleri siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini nasıl etkilemektedir?
- Öğrencilerin sınıf düzeyleri siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini nasıl etkilemektedir?

Yöntem

Evren ve Örneklem

Bu araştırma Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2019 yılında başlatılan “Danışman Akademisyen Uygulaması” kapsamında imzalanan protokol doğrultusunda Ankara’da bir ortaokulda gerçekleştirilmiştir.¹ Araştırmanın evrenini, söz konusu ortaokulun yedinci ve sekizinci sınıfına devam eden toplam 630 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem büyüklüğü %95 güvenirlilik aralığında, 0.05 örnekleme hatası ile 239 olarak belirlenmiştir. Örnekleme dahil edilecek öğrenciler basit rastgele örnekleme tekniği ile seçilmiştir. Seçilen öğrencilere, rehber öğretmenleri ve araştırmacı tarafından araştırmanın amacı, edinilen bilgilerin kimseyle paylaşılmayacağı ve araştırmaya katılım durumunun ders notlarını etkilemeyeceği açıklanmıştır. Seçilen öğrencilerin velilerinin ve öğrencilerin yazılı onamlarının alınmasının ardından gerçekleştirilen araştırmada 239 öğrenciye anket ve ölçek uygulanmıştır. Cevaplanması yarım bırakılan anket ve ölçekler çıkartılmış, 217 öğrencinin tamamladığı anket ve ölçekler analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan 217 ortaokul öğrencisinin %44.7’si (N=97) kadın, % 55.3’ü (N=120) erkektir. Söz konusu öğrencilerin %6’sı 12, %30.9’u 13, %63.1’i 14 yaşındadır ($\bar{X}=13.57$, $Ss=0.6$). Öğrencilerin %41’i yedinci sınıf, %59’u ise sekizinci sınıfta öğrenim görmektedir.

Veri Toplama Araçları

Ortaokul yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarını incelemek üzere gerçekleştirilen bu araştırmada, araştırmaya katılan ergenlerin yaş ve cinsiyetleri ile cep telefonu kullanım durumları ve amaçlarını öğrenmek üzere araştırmacı tarafından hazırlanan anketin yanı sıra kullanım izni alınmış olan “Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği” kullanılmıştır. Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak (2013) tarafından ergenlerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini ölçme amacıyla geliştirilmiş olan ölçek, “evet”, “bazen” ve “hayır” seçeneklerini içermekte ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin maddeleri 3’ten 1’e doğru puanlandırılmış, “evet” seçeneği 3 puan, “bazen” seçeneği 2 puan, “hayır” seçeneği ise 1 puanla derecelendirilmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 13, en yüksek puan ise 39’dur. Ölçekten alınan puanın düşük olması, siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın düşük olduğunu göstermekte, alınan puan yükseldikçe siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyinin de arttığı kabul edilmektedir.

Tanrıkulu ve diğerleri (2013, s. 38) ölçeğin güvenirlilik testleri için Cronbach Alpha iç tutarlılık, test yarılama ve test tekrar analizleri gerçekleştirmişlerdir. Yapılan analizlerde ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0.79 olarak bulunmuş, açılımlayıcı faktör analizi sonucunda ise tek faktör altında toplam varyansın %46.65’ini açıklayan bir yapı ortaya çıkmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayılarının 0.83 ile 0.90, iki yarı test güvenirlilik katsayılarının 0.75 ile 0.84 arasında değişiklik gösterdiği ortaya konulmuştur. Ölçeğin madde toplam korelasyonlarının

1 Bu araştırma, araştırmacının, okul müdürünün ve ilçe milli eğitim müdürünün karşılıklı imzalarının yer aldığı protokol kapsamında danışmanlık yapılan ortaokulun rehber öğretmenlerinin bilgi ihtiyacı olduğunu belirttiği alanda gerçekleştirilmiştir.

ise tümleşik grup için 0.42 ile 0.63 arasında olduğu, %27'lik alt-üst grupların ortalamaları arasındaki tüm farkların anlamlı olduğu bulunmuştur. Tanrıku ve diğerleri (2013, s. 38) tarafından, tüm bu sonuçlar doğrultusunda ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu saptanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmacı tarafından hazırlanan anket aracılığıyla toplanan veriler SPSS 23 paket yazılım programıyla analiz edilmiş ve söz konusu verilerin analizinde betimsel istatistiklerden, frekans ve yüzdelerden yararlanılmıştır.

Yine SPSS 23 paket yazılım programıyla analiz edilmiş olan Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlık katsayısı hesaplanmış ve Cronbach Alfa katsayısı 0.90 olarak bulunmuştur. Ölçek ile elde edilen verilerin normallik durumu, çarpıklık ve basıklık değerleri üzerinden incelenmiştir. Yapılan analizde basıklık (-1.559 ile -.329) ve çarpıklık (-1.677 ile .165) değerlerinin, ± 2.0 arasında olması dolayısıyla verilerin normal dağılım gösterdiği (George ve Mallery, 2020, s. 114-115) kabul edilerek parametrik testler kullanılmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeklerindeki puan ortalamalarının cinsiyet ve devam edilen sınıf değişkenlerine göre farklılaşım farklılaşmadığını ortaya çıkartmak amacıyla bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır.

Ölçekten alınabilecek en yüksek puandan ölçekten alınabilecek en düşük puan çıkarılarak değerlendirme kategorisine bölündüğünde bulunan sayı, en düşük puana eklenerek duyarlılık düzeylerine ilişkin kategorilerin puanları belirlenmiştir. Buna göre ölçekten alınan 13-21 puan “düşük”, 22-29 puan “orta”, 30-39 puan ise “yüksek” düzeyde duyarlılık olarak nitelendirilmiştir.

Bulgular

Ortaokul yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarını incelemek üzere gerçekleştirilen bu araştırmada, araştırmaya katılan öğrencilerin %3.4'ü cep telefonu kullanmadığını, %96.3'ü ise kendi, aile ya da arkadaşlarının cep telefonunu kullandığını belirtmiştir. Öğrencilerin kendisine ait, aile ya da arkadaşlarının cep telefonunu kullanma amaçları arasında ilk sırada %84.3 ile internete girmek yer alırken, bunu %63.1 ile konuşmak, %62.7 ile oyun oynamak takip etmektedir. Öğrenciler cep telefonlarını %47 oranıyla kısa mesaj göndermek, %41.5 oranıyla fotoğraf çekmek, %41 oranıyla video çekmek, %30 oranıyla telefonun hafızasında bulunan videoları izlemek, %28.1 oranıyla telefonun hafızasında bulunan kitapları/metinleri okumak amacıyla kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin diğer seçeneğine verdikleri yanıtlar sıralandığında %8.8 oranıyla ödev yapmak/ders çalışmak, %3.2 oranıyla sosyal medyaya erişim sağlamak, %0.9 oranıyla haberleri takip etmek, %0.5 oranıyla ise müzik dinlemek amacıyla cep telefonu kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini incelemek üzere kullanılan Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği ile ulaşılan betimsel verilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Düzeyi

Duyarlılık Düzeyi	N	%	\bar{X}	Ss	Min.	Max.
Düşük	31	14.3	30.2	7.3	13.00	39.00
Orta	60	27.6				
Yüksek	126	58.1				
Toplam	217	100.0				

Tablo 1’de görüldüğü üzere öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ortalaması $\bar{X}=30.2 \pm 7.3$ düzeyinde olup, siber zorbalığa ilişkin yüksek duyarlılık puan aralığının alt sınırında yer almaktadır. Öğrencilerin %14.3’ünün siber zorbalığa ilişkin düşük, %27.6’sının orta, %58.1’inin ise yüksek düzeyde bir duyarlılık sergilediği sonucuna varılmıştır. Bu sonuçtan hareketle öğrencilerin genel itibarıyla siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin ölçek maddeleri için yaptığı seçimlere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği Madde Dağılımları

Ölçek Maddeleri	Evet		Bazen		Hayır		\bar{X}	Ss
	N	%	N	%	N	%		
1. İnternete girdiğimde bilgilerimin başkaları tarafından alınabileceğini göz önünde tutarım.	132	60.8	43	19.8	42	19.4	2.4	0.8
2. Sosyal paylaşım sitelerinde özel bilgilerimin başkaları tarafından kötü amaçlı olarak kullanılabileceğini göz önünde bulundururum.	132	60.8	43	19.8	42	19.4	2.4	0.8
3. Gerçek yaşamda sorun yaşadığım insanlarla sanal ortamlarda da karşılaşmamaya çalışırım.	123	56.7	30	13.8	64	29.5	2.3	0.9
4. Sanal ortamlarda başkalarının bana zarar vermemesi için bazı tedbirler alma ihtiyacı hissettiğim olur.	93	42.9	59	27.2	65	30.0	2.1	0.8
5. Sanal ortamlardayken bir bilgisayar korsanının benim için de tehlike oluşturabileceğini göz önünde bulundururum.	112	51.6	46	21.2	59	27.2	2.2	0.9

6. Bana zarar vermek isteyen birisinin bunu internet, cep telefonu vb. aracılığıyla da yapabileceğini düşünürüm.	103	47.5	49	22.6	65	30.0	2.2	0.9
7. İnternetteki e-posta, forum siteleri vb. üyelik şifrelerimi kimseyle paylaşmam.	168	77.4	21	9.7	28	12.9	2.6	0.7
8. Sanal ortamlarda küfür veya hakarete bulunan kişilerle iletişimimi keserim.	143	65.9	41	18.9	33	15.2	2.5	0.7
9. Görülmesini istemediğim bir resim ya da görüntümün benden habersiz olarak yayılabileceği tehlikesini düşündüğüm olur.	109	50.2	48	22.1	60	27.6	2.2	0.9
10. Sanal ortamlardaki iletişimde, hakıkımda gerçek olmayan söylentilerin de yayılabileceğini düşünürüm.	93	42.9	65	30.0	59	27.2	2.2	0.8
11. İnternete girdiğimde, internetin aynı zamanda başkalarına zarar verme amacıyla kullanılabileceğini aklımda tutarım.	113	52.1	55	25.3	49	22.6	2.3	0.8
12. Benimle ilgili doğru olmayan bir bilginin internette yayılması durumunda ne yapacağımı düşündüğüm olur.	95	43.8	61	28.1	61	28.1	2.2	0.8
13. E-posta ya da cep telefonundan kısa mesaj yoluyla tehdit alabileceğim kişilerle sanal ortamlarda iletişimde bulunmam.	167	77.0	16	7.4	34	15.7	2.6	0.7

Tablo 2’de görüldüğü üzere öğrencilerin ölçeğin birinci, ikinci, üçüncü, sekizinci, on birinci maddelerine yüksek düzeyde katılım gösterdikleri sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin ölçeğin yedinci maddesi ($\bar{X}= 2.6 \pm 0.7$) ile on üçüncü maddesine ($\bar{X}= 2.6 \pm 0.7$) ise en yüksek düzeyde katıldıkları görülmüştür. Öğrenciler ölçeğin beşinci, altıncı, dokuzuncu, onuncu ve on ikinci maddelerine ise orta düzeyde katılım göstermişlerdir. Diğer maddelerle karşılaştırıldığında öğrencilerin en az katıldıkları madde -yine orta düzeyde ($\bar{X}= 2.1 \pm 0.8$) olmakla birlikte- dördüncü madde olmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, cinsiyete göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya çıkartmak üzere yapılan bağımsız örneklem t testinin sonuçları Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Düzeyleri

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	p
Kadın	97	2.5	0.5	3.1	0.02
Erkek	120	2.2	0.5		

Öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini karşılaştırmak üzere gerçekleştirilen t testi sonuçlarına göre öğrencilerin cinsiyetine göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur ($t= 3.1, p < 0.05$). Buna göre kız öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Sınıf Düzeyine Göre Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Düzeyleri

Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	Ss	t	p
7. sınıf	89	2.4	0.5	1.3	0.20
8. sınıf	128	2.3	0.5		

Öğrencilerin sınıf düzeyine göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan t testinde öğrencilerin duyarlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t= 1.3, p > 0.05$). Elde edilen sonuca göre, yedinci sınıfa devam eden ortaokul öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi, sekizinci sınıfa devam eden ortaokul öğrencilerinin duyarlılık düzeyinden, istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tartışma

Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelendiği bu araştırmada, araştırmaya katılan öğrencilerin neredeyse tamamının (%96.3) kendisine, ailesine ya da arkadaşlarına ait olan bir cep telefonunu kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonuç, TÜİK tarafından 2013 yılında yapılan araştırmayla ortaya çıkartılan 11-15 yaşları arasındaki ergenlerin cep telefonu kullanım oranlarının (%37.9) çok ötesindedir. Kaplan tarafından (2016, s. 42) ortaokul öğrencileriyle 2016 yılında gerçekleştirilen araştırmada, araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlasının (%54.4) kendilerine ait bir cep telefonuna sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmada elde edilen sonuç, ergenlerin cep telefonu kullanma eğiliminin arttığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kendisine, ailesine ya da arkadaşlarına ait cep telefonunu kullanım amaçlarına bakıldığında en yüksek oranda (%84.3) internete girmek için kullandıkları ortaya çıkmıştır. Eurostat (2013) verilerine göre, Avrupa ülkelerinde internet kullanım oranları kişilerin yaşı ile ters orantılıdır. TÜİK'in 2013 yılı araştırması da internet kullanımının, 11-15 yaşları arasında %65.1 gibi oldukça yüksek bir oranda olduğuna,

cep telefonlarının %30.7 oranıyla internete erişim sağlama amacıyla kullanıldığına işaret etmektedir. TÜİK tarafından Türkiye genelinde yapılan bu araştırma, ergenler açısından bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının artacağı öngörüsünde bulunmak için önemli bir veri sağlamıştır. Kaldı ki, sonraki yıllarda yapılan çeşitli araştırmalar, hem internet kullanım oranlarının hem de cep telefonunu internete bağlanma amacıyla kullanma oranlarının ergenler açısından arttığını göstermektedir. Örneğin, Kaplan (2016, s. 41) yaptığı araştırmada ortaokul öğrencilerinin yalnızca %0.6'sının internet kullanmadığı sonucunu ortaya çıkartmıştır. Günlü ve Ceyhan (2016, s. 82) tarafından yapılan araştırmada ergenlerin ilk sırada %77'lik oran ile internete cep telefonundan bağlandıkları sonucuna ulaşmıştır. Yapılan bir başka araştırmada da araştırmaya katılan ergenlerin %82.8'inin internet bağlantısının olduğu, internete erişim sağlanan aracın ise %77 oranla cep telefonu olduğu sonucuna varılmıştır (Yavuz, 2018, s. 1063). Dolayısıyla bu araştırmada elde edilen sonuç, önceki araştırma sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, ergenler arasında cep telefonunun internet erişimi sağlama amacıyla kullanımının arttığını, hatta öncelikli kullanım amacı haline geldiğini göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin Siber Zorbaliğa İlişkin Duyarlılık Ölçeği'nden aldıkları puanlar incelendiğinde, öğrencilerin ölçek puan ortalamasının (\bar{X} = 30.2) siber zorbaliğa ilişkin duyarlılıklarının yüksek olarak değerlendirilebilecek bir aralıkta yer aldığı görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan farklı araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmalardan biri, 774 lise öğrencisiyle Kılınç ve Gündüz (2017, s. 266) tarafından gerçekleştirilmiş ve lise öğrencilerinin yüksek düzeyde (\bar{X} = 34.4) siber zorbaliğa ilişkin duyarlılığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2019 yılında Bridge ve Duman (2019, s. 161) tarafından 1752 ortaokul ve lise öğrencisiyle gerçekleştirilen araştırmada da ergenlerin siber zorbaliğa duyarlılıklarının yüksek olduğu (\bar{X} = 32.1) görülmüştür. Ergenlerle gerçekleştirilen bu araştırma bulguları, üniversite öğrencisi gençlerle gerçekleştirilen diğer çalışmalarla da benzeşmektedir (Uysal ve diğerleri, 2014; Özgür, 2015; Ertekin Pnar, Cesur, Koca, Sayın ve Sancak, 2017; Dikmen ve Çağlar, 2017; Odacı ve Çelik, 2018; Kozan ve Bulut Özek, 2019).

Öğrencilerin siber zorbaliğa ilişkin duyarlılıkları ölçek maddeleri bağlamında incelendiğinde 13 ölçek maddesinin yedisinde öğrencilerin yüksek düzeyde (\bar{X} =31.8) duyarlılık sergiledikleri görülmüştür. Ölçeğin altı maddesine ilişkin ise duyarlılığın orta düzeyde (\bar{X} = 28.4) olduğu görülmekle birlikte, öğrencilerin aldığı puanların ortalamasının orta düzey puan aralığının üst sınırında olduğu; bir başka deyişle söz konusu altı madde için de öğrencilerin görüşlerinin yüksek duyarlılık düzeyine yakın olduğu sonucuna varılmıştır. Ölçeğin dördüncü maddesi, tüm diğer maddeler arasında öğrencilerin duyarlılıklarının en az olduğu (\bar{X} = 28.4) ifade olmuştur. Buna göre, öğrencilerin sanal ortamlarda kendilerine zarar verilmemesi için tedbirli olma konusunda görece daha az duyarlı oldukları görülmüştür. Ölçeğin yedinci ve on üçüncü maddeleri ise öğrencilerin en yüksek düzeyde (\bar{X} = 33.8) duyarlılık sergiledikleri maddeler olmuşlardır. Dolayısıyla öğrencilerin sanal ortamda kullandıkları şifreleri kimseye

paylaşmama ve tehdit alabileceğini düşündükleri kişiler ile sanal ortamda iletişime geçmeme konusunda yüksek bir duyarlılık gösterdikleri görülmüştür. Aktan ve Çakmak (2015, s. 167) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan araştırmada, öğrencilerin internetteki çeşitli platformlardaki üyelik şifrelerinin kimseyle paylaşmama konusunda en yüksek düzeyde duyarlılık sergiledikleri görülmüştür. Dikmen ve Çağlar (2017, s. 106) tarafından yine üniversite öğrencileriyle yapılan bir başka araştırmada ise öğrencilerin en fazla duyarlılık gösterdikleri maddenin sosyal paylaşım sitelerinde özel bilgilerinin kötü amaçlı kullanılabilmesi olduğu ortaya çıkmıştır. Her iki araştırmada öğrencilerin yüksek düzeyde duyarlılık gösterdikleri ikinci madde ise bu araştırma sonucuyla tutarlı biçimde, tehdit alabileceklerini düşündükleri kişiler ile sanal ortamda iletişime geçmemektir. Her iki araştırmada da, üniversite öğrencilerinin en düşük düzeyde duyarlılık sergiledikleri ifade ise kendileriyle ilgili doğru olmayan bilgilerin internette yayılması halinde ne yapacaklarını düşünmeleri olmuştur.

Öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri cinsiyet değişkeni bağlamında incelendiğinde iki grup arasındaki farkın anlamlı olduğu, kız öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu (\bar{X} = 32.5), erkek öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının ise orta düzeyde (\bar{X} = 28.4) olduğu görülmüştür. Konuyla ilgili ortaokul ve lise öğrencisi ergenlerle yapılan çeşitli araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür (Bridge ve Duman, 2019; Kılınç ve Gündüz, 2017; Nalbant, 2019; Özer, 2016). Öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri, sınıf düzeyleri değişkeni dikkate alınarak incelendiğinde gruplar arasında anlamlı fark olmadığı, bununla birlikte ölçek puanları bakımından değerlendirildiğinde yedinci sınıf öğrencilerinin duyarlılık düzeylerinin (\bar{X} = 31.2), sekizinci sınıf öğrencilerinin duyarlılık düzeylerinden (\bar{X} = 29.9) daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nartgun, Uylas ve Yerlikaya (2016, s. 6) tarafından lise öğrencileriyle yapılan araştırmada dokuzuncu sınıf öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının, on ikinci sınıf öğrencilerinin duyarlılık düzeylerine göre anlamlı oranda daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bridge ve Duman (2019, s. 163) tarafından ortaokul ve lise öğrencileriyle yapılan araştırmada ise altıncı sınıf öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının, diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada ise ortaya çıkan sonuca dayanarak, alt sınıflardaki ergenlerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları daha yüksek olmakla birlikte, aradaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, çevrimiçi iletişimin günümüzde norm haline gelmesine yol açmıştır. Bu gelişme insan yaşamı için bir yandan sosyal ilişki olanaklarının artması bakımından fırsatları ortaya çıkartırken, diğer yandan başkalarına zarar verici eylemlerin anonim, hızlı ve kolay bir biçimde yayılmasının da önünü açmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak başkaları üzerinde tahakküm kurmak anlamına gelen

siber zorbalık, dijital çağda ortaya çıkan yeni bir şiddet biçimidir ve bilhassa söz konusu teknolojileri kullanma becerileri ve yoğunlukları bakımından ergenler açısından önemli bir sosyal sorun olarak değerlendirilmektedir.

Bu araştırma sonucunda hem cep telefonu kullanımının hem de internet kullanımının ergenlerin hayatının önemli bir parçası haline geldiği görülmüştür. Dolayısıyla siber zorbalık karşısında alınacak önlemlerin, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ergenlerin yaşamının bir rutini olduğu gerçeğinden hareketle şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle siber zorbalık karşısında verilecek mücadelenin temel hedefinin ergenler açısından bilgi ve iletişim teknolojilerinin kısıtlanması değil, bilinçli kullanımının sağlanması olmalıdır. Konuyla ilgili yapılan farklı araştırmalar (Doğan, Çaka ve Şahin, 2016, s. 518; Kaya, 2015, s. 5; Özer, 2016, s. 123) dolayısıyla, siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları yüksek olan ergenlerin hem siber mağduriyet yaşama hem de siber zorbalık yapma oranlarının düşük olduğu bilinmektedir.

Yapılan araştırma sonucunda ortaokul öğrencilerinin ölçekten aldıkları puan ortalamasının, siber zorbalığa ilişkin yüksek duyarlılık puan aralığının alt sınırında olması ve öğrencilerin, ölçeğin altı maddesinde orta düzeyde duyarlılık sergilemiş olması nedeniyle öneriler bölümü, ergenlerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılığını arttıracak çalışmaların yapılması gerekliliği üzerine kurgulanmıştır. Zira ergenler arasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım oranlarının her geçen gün artması, siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın kendiliğinden gelişmesi beklenmeyecek denli önemli bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Ergenlerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının geliştirilmesi, bir yandan ergenler arasında zorbaca eylemlerin azalmasını ve yeni mağduriyetlerin yaşanmamasını, diğer yandan başkalarına zarar vermeksizin söz konusu teknolojiye azami ölçüde yararlanabilmelerini sağlayacaktır.

Araştırmaya katılan kız öğrencilerin yanı sıra yedinci sınıfa devam eden öğrencilerin duyarlılık düzeylerinin yüksek, erkek öğrencilerin ve sekizinci sınıf öğrencilerinin duyarlılıklarının orta düzeyde olduğu görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle, öğrencilerin siber ortamlarda karşılaşabilecekleri zorbaca eylemlere ilişkin geliştirilmeye açık, belirli bir farkındalığa sahip olduklarını söylenebilir. Bu noktada önemli olan ergenlerin kendilerini koruma ve başkalarına zarar vermeme ilkelerini, sıkça kullandıkları bu teknolojinin olanaklarından yararlanırken gözetebilmeleridir. Bunun başarılabilmesi, söz konusu duyarlılığın artırılması hedefini güden çalışmaların hayata geçirilmesiyle yakından ilgilidir.

Siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarını geliştirmek üzere ergenlerle gerçekleştirilecek her çalışmanın, bu yaş grubunun gelişimsel özelliklerini dikkate alması ve ihtiyaç duydukları psikososyal desteği sağlaması son derece önemlidir. Bu nedenle konunun öznelere olarak ergenlerin siber zorbalıkla mücadele için geliştirilecek çalışmaların planlanmasından uygulanmasına kadar her aşamasına dahil edilmeleri gerekmektedir. Siber zorbalık karşısında ergenlerle birlikte geliştirilecek çalışmaların hedeflerinden ilki bilgi ve iletişim

teknolojilerinin akıllıca kullanımının alışkanlığa dönüştürülmesi olmalıdır. Bu anlamda okullar ergenlerin sanal ortamlarda karşlarına çıkabilecek olumsuz eylemlere karşı koymalarını sağlayacak bilgi ve becerilerini geliştirecek çalışmaların yapılabilmesi için önemli bir potansiyele sahiptir.

Siber zorbalığın, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişiminin kaçınılmaz bir sonucu değil, insanların eylemleri sonucunda ortaya çıkan etik bir sorun olduğu kabul edilmelidir. Kişiler arası ilişkilerde, başkalarına nasıl muamele edilmesi gerektiğini tartışmaya açacak, insanın değerini koruyacak eylemlerde bulunulması gerekliliğinin kavranmasını sağlayacak bir etik eğitime ihtiyaç olduğu açıktır. Böylesi bir eğitimin müfredata dahil edilmesi, ergenlerin konuya ilişkin duyarlılıklarının artırılması ve daha da önemlisi bu konuda niçin duyarlı olmaları gerektiğini anlamaları için son derece önemlidir.

Siber zorbalıkla mücadelenin müfredata içkin kılınmasının yanı sıra öğretmenlere, okuldaki diğer personele, ailelere ve öğrencilere yönelik bilgilendirici (Özer, 2016, s. 73) seminerler, grup çalışmaları gibi müfredat dışı pek çok destekleyici ve farkındalık artırıcı çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için de okullar eşsiz bir olanağa sahiptir. Bir yandan siber zorbalığa başvuran, diğer yandan bu eylemlere maruz kalan ergenler ile okullarda mikro çalışmalar gerçekleştirilebilir. Böylece ergenlerin sosyal ilişkilerini yapıcı biçimde düzenlenmelerine, siber zorbalığa rasyonel ve etkili tepkiler vermelerine, bu eylemlerin yarattığı olumsuz etkilerin hafifletilmesine, ayrımcı ve dışlayıcı değer yargılarının dönüştürülmesine ve siber zorbalığa başvurmalarına neden olan etkenlerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olacak müdahalelerin planlanması ve uygulanması mümkündür. Bu tür çalışmaların yapılmaması durumunda ise siber zorbalık eylemleri kolayca sönmelenemeyeceği gibi siber zorbalık mağduru ergenlerin sıklıkla yaşadıkları öfke, üzüntü ve intikam gibi duyguların kendiliğinden ortadan kalkması da mümkün görünmemektedir.

Mikro düzeyde gerçekleştirilecek çalışmaların yanı sıra grup çalışmaları da, siber zorbalıkla mücadele için önemli bir yöntem sağlamaktadır. Düzenlenecek grup çalışmalarının, ergenlerin birbirleriyle akran desteği ve dayanışması kurmalarına, haklarına ve sorumluluklarına, empati ve sağduyunun geliştirilmesine, eşitlikçi sosyal ilişkileri kurmalarına, ihtiyaç duyduklarında destek istemelerinin önemine, siber zorbalığın sonuçlarına odaklanması gerekmektedir. Bu tür çalışmalarla ergenlerin siber zorbalığın ortadan kaldırılması amacını sahiplenmeleri ve verilen mücadelenin paydaşı olduklarını anlamaları sağlanabilir. Yapılan araştırmalar öğrencilerle bu konuda düzenlenen drama çalışmalarının olumlu sonuçlarını göstermektedir (Joronen, Konu, Rankin ve Astedt-Kurki, 2011, s. 11; Özer, 2016, s. 127; Rae, 2009, s. 55). Bu nedenle yukarıda sözü edilen temalarda düzenlenecek grup çalışmalarının, yaratıcı drama yöntemiyle geliştirilmesi, ergenlerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının artırılmasını kolaylaştıracaktır.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalar, siber zorbalık eylemlerine maruz kalan ergenlerin kısıtlanma, dışlanma ve yargılanma gibi kaygılarla destek arayışına girmediklerini vurgulamaktadır.

Nadiren destek arayışına giren ergenlerin ise yaşadıkları olayı akranlarına, ebeveynlerine ve öğretmenlerine anlatmakla yetindikleri bilinmektedir. Bu nedenle ergenlerin siber zorbalık eylemleriyle karşılaşmaları halinde yargılanmadan başvurabilecekleri bir destek ağının akran çevresi, öğretmenler ve aile üçgeninde oluşturulması son derece önemlidir. Bu nedenle öğrencilerin yanı sıra öğretmenler ve aileler için de siber zorbalığa ilişkin bilgilendirici ve farkındalık artırıcı seminerlerin ve konferansların düzenlenmesi gerekmektedir.

Öğrencilerle gerçekleştirilecek çalışmalarda olduğu gibi öğretmen ve ailelere yönelik düzenlenecek çalışmaların da siber zorbalığın, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişiminden kaynaklanmadığı, kişilerin olumsuz eylemlerinin bir sonucu olduğu anlayışı üzerine kurulması gerekir. Bu çalışmalar, zorbalığa maruz kalan ergenlerin ihtiyaç duydukları desteği, kısıtlama ve yargılamalardan uzak biçimde sağlamanın önemi ve yolları konusunda bilgilendirici olmalıdır. Siber zorbalık gerçekleştiren ergenlerin çoğunlukla olumsuz eylemlerinin sonuçlarını görmezden gelerek ya da üstüne derinlemesine düşünmeksizin bu eylemleri gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Bu nedenle öğretmen ve ailelerin siber zorbalık eylemlerini gerçekleştiren ergenleri suçlamaksızın, eylemlerinin sonuçlarını görmelerine ve sorumluluk almalarına yardımcı olmaları son derece önemlidir. Dolayısıyla gerçekleştirilecek çalışmaların öğretmen ve ailelerin, ergenlerin olumsuz eylemlerinin altında yatan nedenleri anlamaya yönelik bir tutum geliştirmelerine ve davranış değişimi için ergenleri teşvik edebilmelerine yardımcı olması önemlidir.

EXTENDED ABSTRACT

Middle School Students' Sensitivity to Cyberbullying

*Özge Sanem Özateş Gelmez**

Introduction

Cyberbullying has, in recent years, become a worldwide problem with the increasing prevalence of online communication. Bill Belsey (2019), who first described cyberbullying in the early 2000s, states that “cyberbullying involves the use of information and communication technologies to support deliberate, repeated, and hostile behavior by an individual or group, that is intended to harm others.” Cyberbullying is a very common problem, especially among secondary-school adolescents (Mirsky & Omar, 2015, p.37; Odacı & Berber Çelik, 2018, p.1176). Adolescent victims of cyberbullying may hesitate to tell others, and especially adults, about their having been bullied because they fear that it may exacerbate bullying. Underlying this behavior is an anxiety that adults may overreact and restrict their Internet, cell phone, and/or computer use.

This study is based on the fact that cyberbullying constitutes a great risk for adolescents and that it is necessary to identify how sensitive adolescents are to cyberbullying. Preventing cyberbullying will only be possible after reducing adolescents' misuse of ICT and encouraging their conscious use. In this respect, it is very important to determine how sensitive secondary-school students are to cyberbullying. Accordingly, the risks and opportunities that virtual environments offer should be discussed and suggestions for combating cyberbullying should be developed.

- As this study aims to examine seventh- and eighth-grade students' sensitivity to cyberbullying, answers to the following questions have been sought: How sensitive are the participant adolescents to cyberbullying?
- How does gender correlate with adolescents' sensitivity levels?
- How does grade level correlate with adolescents' sensitivity to cyberbullying?

* Ph.D., Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Social Work, Ankara, sanemozge@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5990-4480>

Method

The sample group of the study consisted of 217 seventh- and eighth-grade students attending middle school in the province of Ankara, Turkey during the 2019-2020 academic year. Of the total participants, 44.7% (N = 97) were females and 55.3% (N = 120) were males; 6% were 12 years old, 30.9% were 13 years old, and 63.1% were 14 years old ($\bar{X} = 13.57$, $Ss = 0.6$); and 41% were in seventh grade and 59% were in eighth grade.

In addition to a questionnaire prepared by the author soliciting participants' age, gender, and reasons for using mobile phones usage, the study employed the Cyberbullying Sensitivity Scale as data collection tools.

Descriptive statistics, frequencies, and percentages were used to analyze the data collected. An independent samples t-test was used to reveal whether students' mean scores on the Cyberbullying Sensitivity Scale differed by gender and/or grade level.

Results

Of the total participants, 3.4% stated that they did not use a mobile phone at all whereas 96.3% stated that they used either their own mobile phone or that of their family or friends. Participants' reasons for using a mobile phone were to access the Internet (84.3%), to talk with people (63.1%), and to play games (62.75).

The average level of students' sensitivity to cyberbullying was $\bar{X} = 30.2 \pm 7.3$. Although this score was at the lower end of the high sensibility range, students can still be said to be highly sensitive to cyberbullying. The highest level of agreement between students was for the seventh item [i.e., I do not share my passwords to e-mail accounts, forum sites, etc. with anyone] ($\bar{X} = 2.6 \pm 0.7$) and the thirteenth item [i.e., I do not communicate with people online who might send me threats through e-mail or phone messages] ($\bar{X} = 2.6 \pm 0.7$).

A statistically significant difference was found between students' sensitivity levels to cyberbullying by gender ($t = 3.1$, $p < 0.05$), with female students being more sensitive than their male counterparts. Moreover, seventh-grade students were found to be more sensitive to cyberbullying than eighth graders; however, this difference was not statistically significant ($t = 1.3$, $p > 0.05$).

Conclusion and Recommendations

As a result of this research, both mobile phone and Internet use have become an important part of adolescents' lives. Consequently, any measures taken against cyberbullying should be devised considering this fact. For this reason, the main goal of any efforts against cyberbullying should be to ensure adolescents' conscious use of ICT and not restrictions. The increasing adolescents' use of ICT reveals that sensitivity to cyberbullying is an important issue that should not be expected to develop spontaneously.

Improving adolescents' sensitivity to cyberbullying will not only reduce new acts of bullying and victimization among adolescents but also ensure that they can benefit from the technology to the maximum extent possible without harming others. Achieving this

goal is closely related to the realization of the studies seeking to increase said sensitivity. Schools play an important role in conducting such studies and in helping students develop the necessary knowledge and skills to protect themselves from the negative impact of virtual environments. It must be recognized that cyberbullying is not an inevitable outcome of ICT development, but is an ethical problem arising as a result of people's actions. Consequently, the need for ethics education that will provide such an understanding and discussions on how to treat others in one's interpersonal relations while upholding the sanctity of humanity is essential. Including such education in the curriculum is extremely important for adolescents to increase their sensitivity and, more importantly, to understand why they should be sensitive.

Micro-level studies should be carried out in schools with adolescents in order to plan and implement interventions to help adolescents organize their social relationships, to react rationally and effectively to cyberbullying, to mitigate the detrimental effects of cyberbullying, and to eliminate exclusionary values and the factors that cause cyberbullying.

Group work may also provide an important opportunity to combat cyberbullying. Group work should focus on adolescents' peer support and solidarity with each other, their rights and responsibilities, the consequences of cyberbullying, the development of empathy, and the importance of establishing egalitarian social relationships and of seeking support when they need it.

It is extremely important to create a three-pronged support network consisting of their peers, teachers, and family where adolescents can apply without being judged when they are subjected to cyberbullying. Therefore, informative and awareness-raising seminars and conferences on cyberbullying should be organized for teachers and families as well as students.

Kaynakça/References

- Ang, R. P. (2015). Adolescent cyberbullying: A review of characteristics, prevention and intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 25, 35-42.
- Aktan, E., & Çakmak, V. (2015). Halkla ilişkiler öğrencilerinin sosyal medyadaki siber zorbalık duyarlılıklarını ölçmeye ilişkin bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(2), 159-176.
- Avcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Cıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(3), 253-261.
- Baştürk Akca, E., Sayımer, İ., & Ergül, S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ve siber zorbalık deneyimleri: Ankara örneği. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 5(10), 71-86.
- Belsey, B. (2019). *Cyberbullying: an emerging threat to the "always on" generation*, <http://www.billbelsey.com/?cat=13>, Erişim tarihi: 03.03.2020
- Borges Bottino, S. M., Bottino, C., Regina, C. G., Correia, A. V. L., & Ribeiro, W. S. (2015). Cyberbullying and adolescent mental health: systematic review. *Cadernos de Saude Publica*, 31, 463-475.
- Bridge, E. N., & Duman, N. (2019). Ergenlerde siber zorbalığa duyarlılığın demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(3), 158-165.
- Buelga, S., Cava, M. J., & Musitu, G. (2010). Cyberbullying: victimización entre adolescentes a través del teléfono móvil y de Internet. *Psicothema*, 22(4), 784-789.

- Burgess-Proctor, A., Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2009). Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls. V. G. Janice, E. Clifford & R. Muraskin (Eds.), *Female Crime Victims: Reality Reconsidered* (s. 153-175) içinde. New Jersey: Prentice Hall.
- Dikmen, M., & Çağlar, A. (2017). Öğretmen adaylarının siber zorbalığa yönelik duyarlılıklarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 101-111.
- Doğan, E., Çaka, C., & Şahin, Y. L. (2016). A study on online social network games players' cyberbullying sensibility and aims of Facebook usage. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(3), 501-520.
- Ertekin Pinar, S., Cesur, B., Koca, M., Sayin, N., & Sancak, F. (2017). Emotional intelligence levels and cyberbullying sensibility among Turkish university students. *International Online Journal of Educational Sciences*, 9(3), 676 - 685.
- Eurostat (2013). *Individuals Who Used The İnternet on Average at Least Once a Week, by Age Group and Level of Formal Education, EU28, 2013*. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Individuals_who_used_the_internet_on_average_at_least_once_a.png.
- Fahy, A. E., Stansfeld, S. A., Smuk, M., Smith, N. R., Cummins, S., & Clark, C. (2016). Longitudinal associations between cyberbullying involvement and adolescent mental health. *Journal of Adolescent Health*, 59(5), 502-509.
- George, D., & Mallery, M. (2020). *IBM SPSS Statistics 26 Step by Step: A Simple Guide and Reference* (16th ed.). New York, NY: Routledge.
- Günlü, A., & Ceyhan, A. A. (2017). Ergenlerde internet ve problemlı internet kullanım davranışının incelenmesi. *Addict: The Turkish Journal On Adictions*, 4(1), 75-117.
- Heirman, W., & Walrave, M. (2012). Predicting adolescent perpetration in cyberbullying: An application of the theory of planned behavior. *Psicothema*, 24(4), 614-620.
- Joronen, K., A. Konu, S. H. Rankin ve P. Astedt-Kurki. (2011). An evaluation of a drama program to enhance social relationships and anti-bullying at elementary school: a controlled study. *Health Promotion International*, 27(1), 5-14.
- Kaplan, N. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinde İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Sağlık Üzerine Etkilerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kaya, O. S. (2014). *Sensitivity and Awareness Level of Preservice Teachers about Cyberbullying* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eastern Mediterranean University Institute of Graduate Studies and Research, Gazimağusa.
- Kılınc, I., & Gündüz, Ş. (2017). Lise öğrencilerinin siber duyarlılık, internet bağımlılığı ve sosyal değerlerinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 261-283
- Kozan, M., & Bulut Özek, M. (2019). Böte bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 107-120.
- Mirsky, E. L., & Omar, H. A. (2015). Cyberbullying in adolescents: The prevalence of mental disorders and suicidal behavior. *International Journal of Child and Adolescent Health*, 8(1), 37-39.
- Nalbant, Z. N. (2019). Ergenlerde Siber Zorbalığa Duyarlılığın Anne-Baba ile İlişkiler ve Değer Yönelimleri Açısından İncelenmesi Maltepe İlçesi Örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Nartgun, Ş. S., Uylas, S. D., & Yerlikaya, S. (2016). Analyzing the relationship between cyberbullying sensibility and cyber victimization levels of high school students. *International Journal of Educational Research Review*, 1(2), 1-8.
- Nixon, C. L. (2014). Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 5, 143-158.
- Odacı, H., & Çelik, Ç. B. (2018). Öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının cinsiyet rolleri ve bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 1174-1187.
- O'Moore, M., Cross, D. S., Valimaki, M., Almeida, A., Berne, S., Deboutte, G., Fandrem, H., Olenik-Shemesh, D., Heiman, T., Kurki, M., Fulop, M., Sygkollitou, E., & Stald, G. (2013). Guidelines to prevent cyber-bullying: A cross-national review. P. Smith & G. Steffgen (Eds.). *Cyberbullying Through The New Media: Findings From an International Network* (s. 136-158) içinde. New York: Psychology Press.
- Özer, H. (2016). *Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Tutum ve Duyarlılıklarının Drama Metoduyla İncelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Özgür, H. (2015). Exploring the distance education students' cyberbullying, cyber victimization and cyberbullying sensibility levels. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 16(4), 3-17.
- Przybylski, A. K., & Bowes, L. (2017). Cyberbullying and adolescent well-being in England: a population-based cross-sectional study. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 1(1), 19-26.
- Rae, K. (2009). *Bullying Prevention and the Drama Therapist in Schools: A Comparison of Four Drama Therapy Prevention Models* (Unpublished master's thesis). Concordia University, Canada.
- Salı, J., Başak, B., & Akca, E. (2015). Türkiye'de ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalık. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 109-130.
- Šléglová, V., & Cerna, A. (2011). Cyberbullying in adolescent victims: Perception and coping. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 5(2).
- Suzuki, K., Asaga, R., Sourander, A., Hoven, C. W., & Mandell, D. (2012). Cyberbullying and adolescent mental health. *International Journal of Adolescent Medicine And Health*, 24(1), 27-35.
- Tanrıku, T., Kinay, H., & Arcak, O. T. (2013). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 33-47.
- Taştekin, E., & Bayhan, P. (2018). Ergenler arasındaki siber zorbalığın ve mağduriyetin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 5(2), 21-45.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2013). Yaş gruplarına göre çocukların bilgisayar, İnternet ve cep telefonu kullanımları. *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*, <http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/HHBTKA2013/turkce/ozet-tablolar/index.html>. Erişim tarihi: 13.03.2020
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E., & Şahin, M. (2014). Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 191-210.
- World Health Organisation (WHO) (2014). *Adolescence: A Period Needing Special Attention*, <https://apps.who.int/adolescent/second-decade/section2/page1/recognizing-adolescence.html>. Erişim tarihi: 11.04.2020
- Yavuz, O. (2018). Ergenlik döneminde internet bağımlılığının okul başarısı üzerinde etkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1056-1080.